Дарсил тема:
МухIамад АхIмадов
«Дие бокьун буго»

Дарсил мурад:

- Дагъистаналъул поэт МухIамад АхIмадовасул творчествогун лъай-хъвай гьаби;
- ЦIалдохъабазул калам цебетIезаби, чвахунцIали мухIкан гьаби, кочIолаб каламалде рокьи цIикIинаби;
- КочIол мацIалъул пасихIлъи берцинлъи бати. Сипатиял рагIабазул магIна рагьизе малъун, лъималазул гIакълу бегIери;
- ГIадатаб анализалъул кумекалдалъун цIалдохъабазул логикияб пикру цебетIезаби;
- ГIадатаб анализалъул кумекалдалъун инсанасул бищун кIудияб талихI эбел йикIин бичIчIизаби, гьелъул адаб - хIурмат гьабиялде лъимал куцай.

ДАРСИЛ АЛАТ: поэтасул суратазул буклет; т1ахьал, эбелалъул х1акъалъулъ куч1дул, компьютер, медиапроектор.

Дарсил ин

1.Класс дарсиде х1адур гьаби

2.Учителасул цебераг1и

Г1агараб рахьдал мац1, дир маг1арул мац1,
Дир рек1елъ бессараб, бидулъ бетараб,
Дицаги кьела мун дирго дарсазда,
Дир ц1алдохъабазе ма босейилан.

Гьаб мац1 дие кьуна маг1арулаца
Маг1арул намусгун, бечедаб ирслъун.
Бац1ц1адго ц1уне гьеб, бечед гьабе гьеб,
Гьеб мац1алъ ц1алейин х1асратал куч1дул.

3. Тестал

А) «Хваразул цIаралдаса" абураб поэмаялъул автор щив кколев?

1) Муса Мух1амадов.
2) Расул Х1амзатов.
3) ГIабдулмажид Хачалов.
4) Фазу Г1алиева.

Б). Щиб махщалил г1адан кколей Багъатарил "Севералда бугеб дир милъирщо" абураб асаралдасан Лидия.

1. Муг1алим.
2. Тохтур.
3. Художник.

В). Фазу Г1алиевалъул «Кини» ккола:

А). Къиса.
Б). Хабар .
В). Поэма.

Г). Кида гъавурав ва хварав Расул Х1амзатов?

1) 1877- 1951
2) 1923 - 2003
3) 1934- 2004
4) 1941- 2001

4. Гьал суратал кинаб литературияб асаралдаса рахъун ругел?

5. Творческияб х1алт1и:

1. **Бухари т1агъраде т1аде къо ккедал,**
Хирияол васаца хвалчен борхидал,
Рачел къана нилъер къвак1арал ясаз,
Пурцил г1оркьал ккуна муг1рул руччабаз.

Гьал коч1ол мухъал щиб коч1олъан? Гьелъул автор щив лъимал?

Авторалъе щиб абизе бокьун бугеб?

6. Литературурияб викторина:

Щиб асаралдаса росарал гьал мухъал?

1.Гьеб сордоялъ нижер рокъоб т1убараб берталъ г1адаб рохел бук1ана. Г1ага-божаралцин рач1ана рик1к1адасан гьоболалда ц1ехолдизе, лъик1 щвараян гьелъие гьимизе.

а)Багъатар "Севералда бугеб дир милъирщо".
б)Ф.Бахшиев "Минаялда т1ад бомба"
в)А.Абубакар"Даргиязул ясал".

2. Ихдалил хинаб къо бук1ана, Ахирисеб ц1урмил сас росдада т1адго т1ибит1ана, Г1абас т1адеги вахъун, нахъеги х1еренго, жанисеб ч1ух1игун, ц1алдохъабазухъ валагьана.

а) Фазу Г1алиева"Кини".
б) Г1арип Расулов "Хазина".
в) Р.Х1амзатов "Дир Дагъистан".

3."Лъаларо, Мух1амад , цогидазул иш,
Амма дица дирго рахъалъ абила,
Метер маг1арул мац1 хвезе батани,
Хваги дун жакъаго жаниб рак1 кьвагьун.

а) Г!.Хачалов "Хваразул ц1аралдаса".
б) М.Гъайирбекова"Эбелалъул рак1".
в) Р.Х1амзатов"Авар мац1".

7. Ц1ияб дарс бицин

Тема: «Дие бокьун буго»

Эбел – аслияб раг1и,
Эбел – хирияб раг1и,
Эбелалъ кьуна г1умру,
Эбелалъ кьуна дунял

М.Ах1мадов ккола Дагъистаналъул машгьурав гьанжесеб заманалъул поэт, критик, переводчик, публицист.
Аваразул шаг1ир Мух1амад Ах1мадов гьавуна 1955 соналъ Гъуниб районалъул Гьонода росулъ. Гьит1инаб къоялдасанго бук1ана Мух1амадил анищ хъвадарухъанлъун вахъине .Мух1амадица хъвана г1емерал поэмаби, куч1дул,прозаби. Т1оцебе Инхоса Г1алих1ажиясул х1акъалъулъ поэма хъварав поэтги ккола М.Ах1мадов.Амма гьев бищунго ч1ух1араб кеч1 ккола гьес Мах1мудил г1умруялде, 14 сон бараб мехалъ хъвараб, "Холеб буго муг1рул чан " абураб кеч1.
Лъуг1изабуна Москваялъул М.Горькиясул ц1аралда бугеб Литературияб институт, гьебги лъуг1изабун вуссана 1979 соналъ Ват1аналде. Х1алт1ана Дагъистаналъул т1ахьазул издательствоялда.Гьелдаса хадуб 6 соналъ х1алт1ана Р.Х1амзатовасул кумекчилъун.Ц1идаса гьев т1адвуссана Москваялде.10-го соналъ х1алт1ана гьенив бат1и-бат1иял издательствабазда. Гьениб гьесул лъай-хъвай ккана гьанжесеб заманалъул машгьурал Россиялъул поэталгун Василий Белов, Плешаков, С.Михалков ва гь.ц.
Гьев х1алт1ана Дагъистаналъул хъвадарухъабазул Союзалъул правлениялъул г1уц1иялъулав секретарълъун.
Кинабниги Мух1амадица хъвана 15 т1ехь.1979 соналъ къват1ибе бач1ана гьесул т1оцебесеб т1ехь "Сардил кагътал",1983 соналъ "Куч1дул", 1985 соналъ "Къоял", "Шаг1ирги Ват1анги"-2006 сон, ва гьел гурел цогидалги.
2005 абилеб соналъ вахъана Дагъистаналъул халкъияв поэтлъун.2009 соналдса М.Ах1мадов ккола Дагъистаналъул общественнияб палатаялъул членлъун.
Мух1амад Ах1мадов 1977 соналдаса нахъе ккола СССРалъул хъвадарухъабазул Союзалъул членлъун. Гьабсаг1ат х1алт1улев вуго Дагъистаналъул хъвадарухъабазул Союзалъул председательлъун.

9. **Буклет**

10. **Словарияб х1алт1и.**

Росдал свераби - перекрестки села.
Гьурмалъ пархун-мелькнуло на лице.
Парахалъи-спокойствие
х1алхьи рещт1ине-успокоиться

11. Кеч1 муг1алимас ц1алила.

Дие бокьун буго

Дие бокьун буго,
Рик1к1адаса щун,
Рук1к1унеб мехалда
Рокъов вуссине:
Свакарал пикраби,
Каранлъа роржун,
Росдал сверабазде
Данде руссине;
Гордазухъ рек1арал
Рак1ал кинигин,
Киналго чирахъал
Дие къалъизе;
Къирулеб нуц1ица
Т1урк1изаюлей
Дирго эбелалда
Данде вач1ине.

Херлъи лъалеб гьими
Гьурмалъги пархун,
Пакъиралъ рохалилъ
Дир ц1ар щурила,
Щолеб гьеч1ин дуе
Дуниялалда
Дир рак1алъе х1алхьи
Кьезе дир васин.
Дие бокьун буго,
Рик1к1адаса щун,
Рук1к1унеб мехалда
Рокъов вуссине;
Свакарал пикраби
Парахалъизе,
Эбелалъул рек1елъ
Х1алхьи рещт1ине.

13. Рач1а лъимал гьаб коч1ол тема ва идея батизе.

- Кинаб темаялда хъван бугеб, лъимал,кеч1?
- Авторасе щиб загьир гьабизе бокьун бугеб?
- Щай автор рук1к1унеб мехалъ вач1унев рокъове?
- Нуц1а къирулеб мехалъ эбел щай т1урк1улей, лъимал?

- Щай авторас абула бугеб"Пакъиралъ рохалилъ дир ц1ар щурулин"абун?
Коч1ол ахиралда авторасул кинаб анищ,мурад бугеб? Рач1а гьел мухъал ц1ализе.

Киназго цадахъ ц1ализе.
Свакарал пикраби
Парахалъизе,
Эбелалъул рек1елъ,
Х1алхьи рещт1ине.

14 . Рач1а гьанже авторасухъ г1енеккизе.

Лъил х1акъалъулъ лъимал гьаб кеч1 бугеб?Гьебги буго эбелалъул х1акъалъулъ.Эбел унго гьеб раг1иялъул к1одолъи, т1адег1анлъи.Рач1аха киназго цадахъ геб раг1и абизе - ЭБЕЛ. Х1икматаб раг1и.Жибго къокъаб бугониги, къуват к1удияб.

Беразе х1алхьи гьабе

16. Кеч1алда т1ад х1алт1и.

Дие бокьун буго
Рик1к1адасан щун,
Рук1к1унеб мехалда
Рокъов вуссине.

а) Гьаниб жаниб аллитерация бате.

б) Коч1ол роцен ч1езабе.

в)гьаниб жаниб метарофа бате

Гордазухъ рек1арал
Рак1ал киниги,
Киналго чирахъал
Дие къалъизе.

17. Г1урус литератураялъулгун бухьен:

"рек1арал рак1ал " абураб мухъ ц1алулаго нужеда г1урус литератураялдаса щиб асар рак1алде бач1араб

Лъие г1оло Данкол рак1 ц1а рек1ун кунч1араб?

18. Авар мац1алъулгун бухьен:

Херлъи лъалеб гьими
Гьурмалъги пархун,
Пакъиралъ рохалилъ
Дир ц1ар щурила.
Щолеб гьеч1ин дуе
Дуниялалда
Дир рак1алъе х1алхьи
Кьезе, дир васин.

а) Баг1аралъ хъварал раг1абазе синонимал рате.

б) Г1урччиналъ хъварал раг1абазе антонимал рате:

в)Т1оцебесеб предложение щиблъун т1аджубараб бугеб?

19. Творческияб х1алт1и "Дандияб балагьи".

1. Эбел-инсул рак1 лъималазда, жужах1алъул т1инде рехула.
2. Эбел-инсул адаб тарав, эбелалъул х1ат1икь.
3. Эбел-эмен разияб лъимер, лъади кверахъ балагьулей
4. Эбел-инсул адаб гьеч1ев, лъималазул рак1 гьаваялда..
5. Эбел рак1-рак1алъ г1одулей, Ват1аналъеги мут1иг1лъуларев.
6. Лъималазе алжан, халкъалъе басралъула.
7. Эбелалъухъ г1енеккуларев, хут1арал ххвалие г1одулел.
8. Эбел васасухъ чохьохъ балагьулей , лъуг1и гьеч1еб хазина

20. Гьаб коч1олъ гьоркьор риччарал раг1аби лъе

Эбел, к1очонаро ----------- мехалъ,
Дун --------- кват1игун,кидаго -------------,
Горт1а лъун толаан ---------- чирахъ.
Ва къирун толаан къач1ого ------------.
Вач1унаан -------- ,кьижулаан дун,
Кьурулаан дуца ---------- чирахъ.
Ялагьулаан ---------- къан бугищ нуц1а,
Къулулаан т1аде,-----------, васин.

(къват1ив, бакараб, гьит1инаб, дуца, нуц1а, мун, рокъов, сордо лъик1, г1одобе.)

а) Гьал куплетал кинаб коч1олъан росарал?
б) Гьелъул автор щив лъимал?
в) Лъиде гьабураб кеч1 лъимал гьеб?
г) Щай лъимал, эбел вас вач1инег1ан кьижуларей?

22. Хирамух1амад Хирамух1амадовас эбелалде кеч1 ц1ализе.

23. Сценка "Эбелалъул рокьи".

Гьанже, лъимал, нилъеца х1азе буго цо гьит1инаб сценка,лъималазде эбелалъул бугеб рокьиялъул.
 Гьеб рокьиялъул цо гьит1инаб кесек ракьалде рехани, т1олго дунялго т1угьдузул ц1елаан, къварилъи, пашманлъи т1аса инаан. Эбелалъул рак1- гьеб буго божи, рокьи, гьари, дуг1а, рохел, къварилъи, пашманлъи.Кинабго гьеб жанибе бачуна букъараб зар г1анаб эбелалъул рак1алъ.Нилъ киналго, рохел бугониги, къварилъи-зах1малъи бугониги т1оцере лъихъе рекерулел, лъимал? Бит1ун буго эбелалъухъе. Эбелалъ бац1ц1уна нилъер маг1у, нилъер кинабго къварилъи,ургъел босула жиндирго рек1елъе. Нилъеда т1адаб буго эбелалъул адаб гьабизе, гьей ц1унизе.

24. Дарс щула гьаби:

1. Нилъеца жакъа ц1алараб М.Ах1мадовасул кеч1алде ц1ар щиб лъимал?
2. Кинаб анищ гьес загьир гьабула бугеб?
3. Гьеб кеч1алдаса кинал мухъал нужее бищунго рокьарал?
4. Жакъа нилъеца ц1аларал куч1дузулъ, кицабазулъ биценазулъ эбел кинайлъун йихьизе гьаюла йигей ?
5. Гьаб дарсил кинаб бут1аялъ нужее бищунго асар гьабураб?
6. Нужер эбелалдехун бугеб рокьи, адаб ц1ик1к1анищ лъимал?

25. Раг1икъот1.

Лъимал, нилъеца гьабсаг1ат гьаб раг1икъот1 ц1езабизе буго.Нужеца гьеб бит1ун ц1езабуни, т1аса гъоркье т1оцебесеб клеткабазда жаниб нилъеца малъарав шаг1ирасул ц1ар бач1уна

1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				

1. Ц1акъ къиматаб маг1дан
2. Унтарасда гьабула...
3. Х1ежалде арав чиясе щолеб ц1ар
4. Росдал цо бут1а
5. Т1охде рахине къвариг1уна
6. Пихъил гъут1би г1емераб бак1
7. Школалда учителас кьола

26. Калам цебет1езаби

Лъимал жакъа нилъеца бицана эбелалъул х1акъалъулъ, гьей йокьизе ккеялъул.Эбелг1ан хирияб жо нилъер гьеч1о. Дица нужее карточкаби кьезе руго. Нужеца гьел карточкабазда кеч1 бажарарас кеч1, кеч1 гьабун бажарич1ес цо гьит1инаб барки гьабизе буго эбелалде,гьей нилъеего йокьулеб куцалъул х1акъалъулъ.

27. Къиматал лъезе.

Гьалеха, лъимал, ахиралде щвана нилъер дарс. Гьал т1угьдузда ругел суалазе жавабал хъвай.Гьелъ бицина нилъеда бокьарабищ нужее дарс ,щварабищ нужее пайда.Къиматалги лъе нужецаго.

28. Лъималазде хит1аб.

Мац1 к1очараб миллат молода лъола
Молодул г1оркь кквезе чи хут1уларо
Хут1араб кинабго гьадингояб жо
Гьардарав бет1ергьан ц1уне авар мац1.
Т1оцебе рахьдал мац1 нижей бицарал,
Нижер улбул ц1уне, хирияв аллагь.
Нилъей г1оло г1умру майилан кьолей
Лъимал, к1очон тоге нужеда эбел !!!

29. Культураялъул ва традициялъулгун бухьен

Гьабсаг1ат нилъ балагьила нилъер улбуз цебе рет1унеб бук1араб миллияб рет1елалъухъ.